

Temanotat

Irak: Muslimsk ekteskapsinngåelse og skilsmisse

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) skal som faglig uavhengig enhet innhente og analysere informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet, Utlendingsnemnda og Justis- og politidepartementet til enhver tid har behov for kunnskap om for å kunne løse sine oppgaver.

Landinfos rapporter og temanotater er basert på opplysninger fra både offentlige og ikke offentlige kilder. Opplysningene er innsamlet og behandlet i henhold til kildekritiske standarder. Kilder som av ulike grunner ikke ønsker å bli offentliggjort, er ikke nevnt ved navn.

Opplysningene som blir lagt fram i rapportene og temanotatene, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos rapporter og temanotater er heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som rapportene omhandler.

© Landinfo 2011

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Alle henvendelser om Landinfos rapporter kan rettes til:

Landinfo
Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Storgaten 33 A

Postboks 8108 Dep

N-0032 Oslo

Tel: 23 30 94 70

Fax: 23 30 90 00

E-post: mail@landinfo.no

www.landinfo.no

Temanotat **Irak: Muslimsk ekteskapsinngåelse og skilsmisse**

SUMMARY

A marriage contract must be registered in the Personal Status Court to be valid in Iraq. According to the Personal Status Law two witnesses are required and the contract must be signed by the couple and the judge. From a religious viewpoint a woman should not get married without acceptance from a guardian, but this is not required according to Iraqi law.

A private marriage ceremony is not essential, but many couples choose to arrange one. From a religious perspective, such a ceremony is sufficient to be considered legally married, and some postpone the registration of the marriage until their children reach school age.

A husband may divorce his wife by telling her he wants a divorce. A woman, on the other hand, needs one or more legitimate reasons to apply for a divorce. Legally it is up to the court to decide whether a couple may divorce or not. In reality it is much easier for a husband to be granted a divorce than for a woman. If a divorce is granted upon request from the wife, she risks losing part of her dowry.

SAMMENDRAG

Ekteskap inngått i Irak må registres i familiedomstolen (Personal Status Court) for å være gyldige. I henhold til personstatusloven må det være to vitner til stede og det skal utstedes en ekteskapskontrakt som signeres av paret og dommeren. Selv om kvinnen i henhold til islamsk lovgivning ikke bør gifte seg uten samtykke fra verge, er ikke et slikt samtykke nødvendig ifølge irakisk lov.

En privatrettslig vielsesseremoni er ikke påkrevet i Irak, men mange velger likevel å gjennomføre dette. Ut fra et religiøst perspektiv er en slik seremoni tilstrekkelig for å anse paret som lovlig gift, og noen utsetter registreringen av ekteskapet til barna deres kommer i skolealder.

En mann kan skille seg fra sin kone ved å si at han ønsker skilsmisse. En kvinne må, i motsetning til mannen, ha en eller flere legitime grunner for å søke om skilsmisse. Det er i alle tilfellene domstolen som tar stilling til om paret kan skilles, men i realiteten er det lettere for en mann å få innvilget denne enn for en kvinne. Dersom skilsmisse innvilges etter søknad fra kvinnen, risikerer hun å måtte si fra seg deler av medgiften.

INNHold

1. Innledning	5
2. De ulike religiøse skolene innen sunni- og shia-islam	5
3. Ekteskapslov	6
3.1 Krav om samtykke.....	6
4. Offisiell ekteskapsinngåelse og utstedelse av dokumenter	7
4.1 Vigselsattest.....	7
4.2 Registrering av ekteskap i Folkeregisteret.....	7
4.3 Dokumentasjonskrav ved utstedelse av vigselsattest.....	8
4.4 Registrering av ekteskap inngått utenfor Irak.....	8
4.5 Medgift	8
5. Betingelser ved privatrettslig vielse.....	9
5.1 Frieri	9
5.2 Skriftlig dokumentasjon	9
5.3 Vielsen.....	9
6. Krav om vitner ved ekteskapsinngåelse.....	10
7. Krav om samtykke fra kvinnens verge	11
8. Stedfortreder for brud eller brudgom ved ekteskapsinngåelse.....	11
9. Skilsmisse	12
9.1 Gjenkallelig og ugjenkallelig skilsmisse	13
9.2 Kvinnens muligheter til å oppnå skilsmisse	13
9.3 Betingelser for å få innvilget skilsmisse.....	14
9.4 Frivillig skilsmisse (<i>khul</i>)	15
9.5 Registrering av skilsmisse	15
9.6 Registrering av skilsmisse for irakere bosatt i utlandet	15
10. Referanser	16

1. INNLEDNING

Ekteskapsinngåelse i islamske samfunn krever en kontrakt mellom partene. Det er nedfelt i religiøs lovgivning hvilke elementer som skal være med. I Irak må ekteskap inngås i påsyn av en dommer og registreres i familiedomstolen for å være gyldig. Den irakiske ekteskapslovgivningen som gjelder for muslimer er basert på islam og er nedfelt i personstatusloven av 1959. Ikke-muslimer er unntatt fra den sharia-baserte personstatusloven og følger egne regler for ekteskapsinngåelse.

I tillegg til vielser i familiedomstolen, velger mange også en privatrettslig seremoni, og i et religiøst perspektiv er en privatrettslig vielse tilstrekkelig for å bli ansett som gift. I enkelte områder der religionen står svært sterkt, som for eksempel i Najaf og Kerbala, er det derfor mange som i utgangspunktet kun gifter seg privatrettslig uten å registrere ekteskapet i familiedomstolen (Suha al-Hassani, intervju mai 2011). Ekteskapet må derimot registreres når ekteparets barn skal begynne på skolen.

Dette notatet vil redegjøre nærmere for kravene til ekteskapsinngåelse mellom muslimer i Irak, både de formelle og de privatrettslige, samt prosedyrer for utstedelse av ekteskapsdokumenter. I tillegg vil ulike prosedyrer for skilsmisse beskrives.

2. DE ULIKE RELIGIØSE SKOLENE INNEN SUNNI- OG SHIA-ISLAM

Ekteskapsinngåelse i muslimske samfunn er regulert etter religiøse lover som er nedtegnet i Koranen, i *hadith*-litteraturen¹, og i den religiøse rettslitteraturen (*fiqh*). Alle de viktigste rettighetene og de involverte parters ansvar er klargjort i nedskrevet form (Salimi u.å., s. 20).

I mangel av en felles fortolkning av islamsk lovgivning, finnes det ulike religiøse lovskoler innen islam (*madhhab*), og disse har til dels ulikt syn på lovene knyttet til ekteskap. De fire viktigste lovskolene innen sunni-islam er hanafi, hanbali, maliki og shafi'i, og i Irak følger majoriteten av de arabiske sunnimuslimene hanafi-skolen, mens kurderne i hovedsak følger shafi'i-skolen. Majoriteten av shiamuslimene i Irak følger de religiøse lovene i jafari-skolen.

Muslimene i Irak identifiserer seg ikke først og fremst med jafari-, hanafi eller shafi'i-skolene, men følger likevel ofte den praksis som er gjeldende innen deres respektive lovskole. Først og fremst er de shia- eller sunnimuslimer. Selv om det er vanlig å velge den lovskolen som dominerer innen egen etnisk og religiøs gruppe på hjemstedet, kan en muslim selv velge den tolkningstradisjonen som synes ham eller henne best (Vogt 2005, s. 89). Som en konsekvens kan sunnimuslimer som inngår ekteskap velge lovgivningen innen jafari-skolen og shiamuslimer kan velge lovgivning innen en sunniretning om de ønsker det. Et par kan ha ulike beveggrunner for å velge den ene eller andre skolen. Bl.a varierer kvinners rettigheter til skilsmisse

¹ Klassiske tekstsamlinger som omtaler Profet Mohammeds tradisjon og praksis. Disse omtales som *sunna*, dvs. sterkt anbefalt praksis.

og arv noe i de ulike skolene. En kvinne har noe bedre rettigheter i henhold til jafari-skolen fremfor noen av sunniskolene (Library of Congress 1988). Innen jafari-skolen har kvinnen også rett til å gi fullmakt til en tredjepart ved forhandling om skilsmisse i retten (KAFA 2008).

3. EKTESKAPSLOV

I Iraks konstitusjon av 2005 (artikkel 2) står det at islam er statsreligion og at ingen lover kan være motstridende med islam.

Alle juridiske forhold knyttet til ekteskap, skilsmisse, arv og barnefordeling avgjøres i familiedomstolen basert på den irakiske personstatusloven av 1959 (også kalt familieloven)². Loven bygger på islamsk lov, men den har blitt noe tilpasset samfunnets krav. Dette gjelder minstealderen for ekteskapsinngåelse og kravene til registrering av ekteskap og skilsmisse. Loven gjelder både for sunni- og shiamuslimer (Vogt 2005 s. 117).

Minstealderen for å inngå ekteskap er 18 år for både kvinner og menn i Irak. Retten kan akseptere ekteskap fra 15 år dersom personen er fysisk moden for alderen og hans/hennes verge tillater det.

De religiøse lovskolene opererer ikke med noen aldersgrense for ekteskapsinngåelse, men stiller som krav at begge parter skal ha nådd puberteten før ekteskap inngås (Salimi u.å., s. 23). Dette medfører at enkelte religiøse lærde vier par som ennå ikke har fylt 18 år, selv om ekteskapet ikke kan registreres i Irak før partene har nådd lovens alder. I shia-islam er det en imam som vier paret, mens man ikke behøver noen religiøs lærd for å bli viet innenfor sunni-islamisk tradisjon så lenge det er vitner til stede. Dersom sunnimuslimer ønsker å vie seg hos en religiøs lærd, er vedkommendes posisjon uvesentlig. Ofte brukes imidlertid en *sheik*.

Det mest essensielle ved ekteskapsinngåelse, både for sunnier og shiaer, er selve ekteskapskontrakten og at betingelsene for ekteskapet er nedfelt i denne. Vielsen innebærer ikke en religiøs velsignelse som i kristne velser og behøver ikke å knyttes til noen privatrettslig seremoni med imam eller andre religiøse lærde til stede. Vielsen må derimot inngås i påsyn av en dommer i familiedomstolen for å være rettslig gyldig i Irak. Mange velger imidlertid også å vie seg privatrettslig uavhengig av vielsen i domstolen.

I Koranen beskrives ekteskap som en *mithaq*, dvs. en avtale mellom ektemannen og kona. De fleste lovskolene ser det som ønskelig at avtalen blir skrevet ned, men det er ingen nødvendighet sett fra et religiøst standpunkt (Salimi u.å., s. 23).

3.1 KRAV OM SAMTYKKE

Et ekteskap som er inngått ved tvang er ikke gyldig så lenge det ikke er fullbyrdet ved samleie (personstatusloven 1959, artikkel 9; An-Na'im 2002, s. 112). Samtykket til ekteskap kan gis eksplisitt, men det er tilstrekkelig at det gis stilltiende (Dahl

² Ikke-muslimer er unntatt fra personstatusloven.

1992, s. 64; Salimi u.å., s. 23). Verken brud eller brudgom trenger derfor å svare et høylydt ”ja” når han eller hun bli spurt om han/hun aksepterer å gifte seg med bruden eller brudgommen. Det er likevel et krav, både i henhold personstatusloven (artikkel 4) og Sharia, at begge parter samtykker til ekteskapet.

Det er vanskelig å annullere et tvangsekteskap som er fullbyrdet, og dersom én av partene ønsker å oppheve ekteskapet, må det søkes om skilsmisse.

4. OFFISIELL EKTESKAPSINNGÅELSE OG UTSTEDELSE AV DOKUMENTER

4.1 VIGSELSATTEST

I henhold til personstatuslovens seksjon 4, artikkel 10, må alle ekteskap inngås og registreres i familiedomstolen (personal status court) for å være gyldige i Irak. Det er denne domstolen som utsteder offisielle vigselfattester.

Migrationsverket (2009) skriver i en rapport at grunnformularet er likt over hele Irak, men at den utfylte informasjonen kan være håndskrevet, maskinskrevet eller skrevet ut fra datamaskin på en skriver.

Vigselfattesten (*hujja* eller *a'qad zuwajj*) fylles ut av dommeren og påføres domstolens stempel. Stemplene kan være ulike fra domstol til domstol.

Ekteskapskontrakten eller vigselfattesten angir hvilken religiøs lovskole ekteskapet er inngått etter (Suha al-Hassani, intervju.mai 2011).

Attestene angir ikke hvorvidt en person har vært gift tidligere.

Kristne gifter seg i kirken og får utstedt vigselfattest derfra. Denne må tas med til familiedomstolen og registreres på samme måte som for muslimer.

4.2 REGISTRERING AV EKTESKAP I FOLKEREGISTERET

Inngåtte ekteskap blir registrert i offentlige familieregistre som oppdateres av sivilstatuskontoret (Civil Status Affairs Directorate, ofte kalt Civil Status Department) i det overordnede Nasjonalitetsdirektoratet (General Directorate for Nationality) (Ministry of Interior, Iraq u.å.). Sivilstatuskontoret er det lokale folkeregisteret. Det finnes ett eller flere sivilstatuskontor i alle administrative distrikter i Irak, og disse har ansvaret for å registrere fødsler, ekteskap, skilsmisser og dødsfall. Hver familie er registrert enkeltvis. Når et par gifter seg, vil det opprettes en ny side i familieregisteret der hans og hennes personalia skrives inn. De vil derfor ikke lenger stå oppført i sine respektive familiers sider i registeret. Fremtidige barn vil også føres inn på parets side. Paret kan søke om nye sivilstatus ID-kort som er i tråd med endret sivilstatus. En kopi av familieregisteret viser en persons familietilhørighet, men er ikke tilstrekkelig for å bevise at man er gift. Om man har mistet vigselfattesten, bør man derfor søke om en kopi dersom man trenger denne.

4.3 DOKUMENTASJONSKRAV VED UTSTEDELSE AV VIGSELSATTEST

I henhold til personstatuslovens seksjon 4, kreves følgende dokumentasjon ved ekteskapsinngåelse:

- Erklæring om identitet, alder og størrelsen på medgift samt en stadfestelse av at det ikke foreligger lovlige hindre for ekteskapsinngåelse. Erklæringen skal signeres av paret og bekreftes av ordføreren der de bor (*mukhtar*) eller av to velrenommerte personer i lokalmiljøet deres (vitner). Personer som ikke selv kan signere, må avgi fingeravtrykk i stedet.
- Helseattest som bekrefter at begge parter er fri for smittsomme eller andre alvorlige sykdommer.
- ID-kort.

Vigselsattesten skal fylles ut på stedet og signeres av paret i dommerens påsyn. Dommeren skal bekrefte ekteskapet og overgi dokumentet i to eksemplarer til ekteparet.

Innholdet i dokumentet registreres og er gyldig umiddelbart.

4.4 REGISTRERING AV EKTESKAP INNGÅTT UTENFOR IRAK

For å registrere et ekteskap inngått utenfor Irak i det lokale folkeregisteret ved hjemstedet (Civil Status Affairs Directorate) må ektemannen gjøre følgende (Irakisk UD u.å.):

1. Fremlegge for den irakiske ambassaden to kopier av vigselsattest som er bekreftet av bostedslandets rette myndighet (landet der vigselsattesten er utstedt). Ambassaden bekrefter dokumentene og sender dem videre til en avdeling for ratifisering i Iraks utenriksdepartement.
2. Fremlegge for ambassaden irakisk sivilstatus ID-kort for begge partene og få disse bekreftet av ambassaden.
3. Sende en skriftlig anmodning til ambassaden om at dokumentene blir oversendt til sivilstatuskontoret i Nasjonalitetsdirektoratet (folkeregisteret) som registrerer vielsen i familiebogen. Ved ekteskapsinngåelse oppretter direktoratet en ny side for paret i familiebogen.

4.5 MEDGIFT

Bruden er, i henhold til islamsk rett og personstatuslovens kapittel 3, berettiget en medgift, og størrelsen på denne skal nevnes i ekteskapskontrakten. Dersom ikke dette beløpet allerede er fastsatt, skal hun tildeles en sum som stipuleres i henhold til hennes stand (personstatusloven 1959, artikkel 19, 1. ledd).

I tilfeller der deler av medgiften ble gitt mens paret var forlovet, og en av partene dør eller bryter forlovelsen, skal medgiftens verdi tilbakebetales (personstatusloven 1959, artikkel 19, 2. ledd).

Medgiften kan enten utbetales i én omgang, ved ekteskapsinngåelsen, eller i to omganger med en fremskutt og en utsatt medgift (artikkel 20).

5. BETINGELSER VED PRIVATRETTLIG VIELSE

5.1 FRIERI

For at to personer kan inngå et ekteskap (*nikah*) må det, i henhold til islamsk rett, foreligge et tilbud (*ijab*) og en aksept (*qabul*) fra begge parter (Salimi u.å.). Andre betingelser varierer med hensyn til hvilken religiøs lovskole som følges.

I hanafi-tradisjonen kreves det kun at tilbudet, eller frieriet, må bringes frem i klare ordelag og aksepten må følge i det samme møtet som frieriet blir fremsatt (Salimi u.å., s. 22).

5.2 SKRIFTLIG DOKUMENTASJON

Fra et religiøst og tradisjonelt synspunkt trenger man ikke noen skriftlig dokumentasjon på ekteskapet, men fordi det kan oppstå spørsmål knyttet til ekteskapets legitimitet, barns rettigheter og arv, har de fleste stater, som Irak, innført krav om registrering av ekteskap (Salimi u.å. s. 22).

5.3 VIELSEN

Privatrettslig vielse er mer utbredt blant shiamuslimer i Irak enn blant sunnimuslimer (Suha al-Husseini, intervju mai 2011). Vielsen innen shia-islam kan foregå både i hjemmet og i en moské, eller *hussayniyya*, som shiamuslimer ofte kaller moskéen. Ved vielser i hjemmet kommer en imam hjem til bruden eller brudgommens hus. Imamen sitter i et rom sammen med brudgommen og hans mannlige nære slektninger. I rommet ved siden av sitter bruden og hennes mor, svigermor og søstre. Døren imellom rommene skal være lukket.

Imamen snakker med brudgommen og hans familie om betingelsene for ekteskapet, bl.a. medgiften (*mahr*) som brudgommens far skal gi til bruden. Utslagsgivende for beløpets størrelse er jentas skjønnhet, omdømme og utdanning. Begge familiene skal på forhånd ha blitt enige om disse beløpene. Medgiften deles gjerne inn i to beløp:

1. Fremskutt medgift – pengene brukes til å kjøpe gull til bruden. Gullet er hennes egen eiendom.
2. Utsatt medgift – utbetales i tilfelle skilsmisse. Dette beløpet skal egentlig bruden fastsette selv.

I tillegg skal bruden få en brudekiste av egen familie med klær og ting hun trenger. Fra gammelt av var dette en slags kompensasjon for at hun ikke arver foreldrene sine. Disse betingelsene er felles for sunni- og shia-islam.

Imamen spør gjentatte ganger kvinnen om hun vil gifte seg med brudgommen og om hun aksepterer den medgiften hun er tilbudt. Imamen gjentar spørsmålet flere ganger før kvinnen svarer. Det er ikke vel ansett å svare på spørsmålet etter første gang det blir stilt, og hun skal ha muligheten til å tenke seg godt om.

Etter at vielsen har funnet sted, skal familiene bli enige om en dato for bryllupsfesten.

Et privatrettslig ekteskap er ofte tilstrekkelig for at paret skal anses som gifte i lokalsamfunnet.

Etter bryllupsfesten kan paret flytte sammen. Før festen bor de adskilt og har alltid anstand. Bryllupsfesten arrangeres ofte to til tre dager etter vielsen.

I venteperioden, før bryllupsfesten, bruker brudens familie den forskutterte brudegiften til å kjøpe gull og brudeklær. Resten blir brukt til å forberede festen og til huset. Festen betales av brudgommens familie.

Et ekteskap skal også gjøres kjent så bredt som mulig for å unngå mistenksomhet og sosiale konflikter.

Innen shia-islam aksepteres også midlertidige ekteskap (*niqah mutah*). Såkalte mutah-ekteskap, inngått for en tidsbestemt periode, er kun akseptert innen shia-islam. Slike ekteskap oppløses uten skilsmisse når den angitte perioden for ekteskap er utgått. Mannen har imidlertid rett til å bryte ekteskapet før den midlertidige perioden er over (Ahmed 2010).

Mange sunnimuslimer foretar kun en formell, offisiell vielse og har ikke en egen privatrettslig seremoni. Ved en privat vielse benyttes gjerne en *sheik* eller annen skriftlærd, men dette er ikke nødvendig. Ritualene for fest og medgift er de samme som beskrevet for shiamuslimer.

6. KRAV OM VITNER VED EKTESKAPSINNGÅELSE

Den irakiske personstatusloven krever to mannlige vitner ved ekteskapsinngåelse eller, alternativt, ett mannlige og to kvinnelige vitner (artikkel 6).

Dette kravet tilsvarer islamsk lovgivning som sier at det må være to vitner til stede ved signering av ekteskapskontrakten (Schacht 1982). Vitnene skal bevitne selve kontrakten og gå gode for parets ærbarhet/kyskheter (Schacht 1982, s. 161).

Det finnes imidlertid enkelte tolkninger innen hanafi-tradisjonen som sier at vitner ikke er et absolutt krav ved inngåelse av ekteskap (Salimi u.å. s. 22). Ifølge en mufti som har publisert informasjon om krav til ekteskapsinngåelser innen hanafi-tradisjonen på nettsiden til Central-Mosque, er vitner påkrevet også innen denne skolen (Desai u.å.). Det samme står beskrevet i Jamal Nasirs bok *Islamic law of personal status* (1990), som sammenligner personstatuslovene i en rekke muslimske, arabiske land. Der står det at ekteskap skal gjøres kjent og at hemmelige inngåtte ekteskap ikke er gyldige før det har blitt offentlig kjent (Nasir 1990, s. 54). Det at det finnes ulike religiøse tolkninger innen én og samme lovskole, kan imidlertid bety at man innen hanafi-tradisjonen *kan* få aksept for et ekteskap som er inngått uten vitner, men dette er ingen utbredt praksis.

7. KRAV OM SAMTYKKE FRA KVINNENS VERGE

I den irakiske familieleven er det ikke noe om krav om verge (*wali*), og det er derfor ikke påkrevet ved ekteskapsinngåelse ved familiedomstolen. I artikkel 4 står det imidlertid at en representant (*wakil*) kan opptre på vegne av en av partene.³

I tradisjonell islamsk *fiqh* betraktes ekteskapet i hovedsak som en kontrakt som tegnes mellom brudens mannlige verge (*wali*) og brudgommen (Hjärpe 2005, s. 66).

I henhold til Retningslinjer for kvinner i islamsk familierett utgitt av den libanesiske frivillige kvinneorganisasjonen KAFA (2008) presiseres det at verges samtykke kun er påkrevet for kvinner som fortsatt er jomfru når de gifter seg. Det betyr i praksis at verges samtykke er påkrevet ved første gangs ekteskapsinngåelse. I henhold til de samme retningslinjene er det to unntak fra dette kravet:

1. Dersom det er umulig å innhente samtykke fra verge pga. hans fravær.
2. Dersom vergen av urettmessige grunner motsetter seg ekteskapet.

I henhold til Tove Stang Dahl (1992, s. 63-64) er det imidlertid ulike tolkninger av islamsk rett på dette punktet. I hennes bok, som baserer seg på antropologen Unni Wikans forskning, heter det at samtykke fra brudens verge ikke er påkrevet i hanafi-lovskolen. Det betyr at for de fleste sunnimuslimske irakiske arabere er det ikke påkrevet med samtykke fra verge i privatrettslige vielser, men det er likevel sterkt ønskelig og anbefalt. Hanafi-tradisjonen legger med andre ord sterk vekt på at en kvinne selv skal kunne velge *om* hun vil gifte seg. Hun er likevel ikke nødvendigvis egenrådig i forhold til *hvem* hun gifter seg med. En verge har rett til å påse at hun gifter seg med en jevnbyrdig, av samme rang (Schacht 1982, s. 162).

For kvinner under 18 år er imidlertid samtykke fra verge alltid påkrevet. I henhold til nettsiden til Central-Mosque, som gir råd basert på hanafi-tradisjonen til muslimer som kontakter dem angående vanskelige spørsmål, bør kvinner få samtykke fra verge ved inngåelse av ekteskap (Desai u.å). Dersom det ikke lar seg gjøre, må man i alle fall sørge for å ha to vitner til stede.

8. STEDFORTREDER FOR BRUD ELLER BRUDGOM VED EKTESKAPSINNGÅELSE

Ekteskap kan inngås med stedfortreder både i henhold til islamsk rett og irakisk familierett. Ved den vordende ektemanns fravær må en representant/stedfortreder (*wakil*) stille i hans sted (personstatusloven 1959, artikkel 4 og 5). Han må da skriftlig erklære hvem han ønsker å gifte seg med. Den kommende brud skal lese opp det han har skrevet overfor to vitner som igjen skal bevitne at hun aksepterer å gifte seg med ham (personstatusloven 1959, artikkel 6).

³ Personstatusloven av 1959, Artikkel 4 sier følgende: A marriage contract is initiated by an offer expressed by one of the two parties to the contract – either verbally or customarily – and the acceptance of the other party with the agent (*wakil*) acting in his place.

Ekteskap kan også inngås selv om bruden ikke selv er til stede. Hennes verge (ofte far eller farfar) må imidlertid da være til stede under kontraktsinngåelsen av ekteskapet, og har rollen som både verge (*wali*) og som hennes representant (*wakil*). Det er vitnenes plikt å påse at bruden aksepterer vilkårene i kontrakten.

9. SKILSMISSE

Den irakiske familieloven gir både mannen og kvinnen rett til å søke om og oppnå skilsmisse (*talaq*). I henhold til lovens artikkel 34 kan også en autorisert representant eller en dommer initiere skilsmisse. En skilsmisse er ikke formelt gyldig i Irak før den er vedtatt ved dom (se 9.5).

Islam er åpen for skilsmisse, men det er langt lettere for en mann å oppnå skilsmisse enn for en kvinne. Innen sunnimuslimsk lovgivning kan en mann selv beslutte skilsmisse ved å si tre ganger til ektefellen: ”Jeg skiller meg fra deg”. Denne ytringen heter *talaq* på arabisk og er ensbetydende med skilsmisse. Mannens rett til å kreve skilsmisse på denne måten er nedfelt i personstatuslovens artikkel 37. Disse tre ytringene teller imidlertid kun som én skilsmisse i henhold til loven, selv om det i henhold til religiøs lovgivning teller som tre skilsmisser. Denne forskjellen har betydning for hva slags skilsmisse som vil innvilges i retten. Hovedskillet går mellom skilsmisse som kan tilbakekalles (gjenkallelig) og endelig skilsmisse (ugjenkallelig). Dette vil det redegjøres nærmere for nedenfor.

Det er ulike oppfatninger om hvor lang tid det må gå mellom hver gang mannen ytrer overfor kona at han vil skille seg (Hjärpe 2005, s. 78). I henhold til de fleste islamske lovtolkninger skal det gå tre menstruasjonssykluser mellom første og siste gang mannen ytrer det faktum at han vil skille seg (*talaq*) for at skilsmissen skal være endelig (Schacht 1982, s. 164). Tiden mellom første og siste gang mannen uttaler overfor kvinnen at han vil skille seg fra henne, er i realiteten en separasjonsperiode (Khader 2004, s. 222). Innen sunni-islam har det imidlertid blitt akseptert at mannen kan gjenta ytringen tre ganger ved en og samme anledning (Schacht 1982, s. 164; Hjärpe 2005, s. 78).

Innen shia-islam er det noe mer omstendelig å ta ut skilsmisse. Først må intensjonen om skilsmisse offentliggjøres. Trippel *talaq*, hvilket innebærer å gjenta frasen ’jeg skiller meg fra deg’ tre ganger umiddelbart etter hverandre overfor kona, er ikke tillatt. Etter at en av partene har søkt om skilsmisse, må paret gjennom megling i håp om at de kan forenes igjen. Dersom paret ikke kommer til enighet om å fortsette ekteskapet, må paret vente til *idda*⁴-perioden er over før dommeren kan beslutte at skilsmissen er endelig. To vitner må være til stede for at skilsmissen skal være gyldig⁵.

⁴ *Idda* er en periode på tre måneder og 10 dager, tilsvarende en kvinnes menstruasjonssyklus i tre omganger. I løpet av *idda*-perioden vil det bli avklart om kvinnen er gravid, og *idda*-perioden vil forhindre at kvinnen gjøres rettsløs dersom hun allerede var gravid da skilsmissen ble inngått.

⁵ For mer inngående informasjon om separasjon og skilsmisse i islam, se Salimi u.å, s. 42-44; Schacht 1982, s. 163-166 og Khader 2004.

9.1 GJENKALLELIG OG UGJENKALLELIG SKILSMISSE

Den irakiske familieoven skiller mellom gjenkallelig og ugjenkallelig skilsmisse (artikkel 38). En skilsmisse er gjenkallelig i de tilfellene der mannen har fremført *talaq* kun én eller to ganger i løpet av kvinnens venteperiode (*idda*). Mannen kan i løpet av denne perioden velge å gjenoppta ekteskapet ettersom en slik skilsmisse kan tilbakekalles. Ekteskapet kan gjenopptas på samme måte som skilsmissen ble initiert, ved å ytre at man ønsker å være gift. Man behøver da ikke å inngå en ny ekteskapskontrakt (personstatusloven 1959, artikkel 38). Venteperioden tilsvarer en separasjon i norsk forstand. Paret kan i denne perioden bo i samme hjem, men på hvert sitt soverom.

Ugjenkallelig skilsmisse deles ifølge personstatusloven (artikkel 38, 2. ledd) inn i to typer:

1. Delvis ugjenkallelig skilsmisse (*talaq ba'in baynuna sughra*) inntreffer dersom mannen etter å ha ytret én eller to *talaq* ikke ønsker å gjenopprette ekteskapet innenfor separasjonstiden. Paret anses som skilt. Paret har ved denne type skilsmisse mulighet til å gifte seg med hverandre på nytt med ny kontrakt.
2. Absolutt ugjenkallelig skilsmisse (*talaq ba'in baynuna kubra*) er en endelig skilsmisse som forbyr mannen å gifte seg på nytt med sin fraskilte kone. Dette inntreffer etter at mannen har skilt seg fra kona for tredje gang og hennes venteperiode (*idda*) etter den tredje skilsmissen har utgått. Dersom kvinnen er gravid, blir *idda*-perioden utvidet til den dagen barnet er født.

I praksis er det slik at et par vil få utstedt et skilsmisedokument med betegnelsen 'delvis ugjenkallelig skilsmisse' (*talaq ba'in baynuna sughra*) ved første skilsmisse, uavhengig av hvor mange ganger mannen har uttalt *talaq*. Paret kan etter dette ikke gjenoppta ekteskapet uten å inngå en ny ekteskapskontrakt.

Etter tredje gangs skilsmisse med samme kvinne, utsteder retten et skilsmisedokument med benevnelsen *talaq ba'in baynuna kubra*, som betyr absolutt ugjenkallelig skilsmisse. Etter dette kan ikke paret gifte seg igjen før etter at kvinnen har vært gift på nytt med en annen mann som hun deretter har blitt skilt fra.

I Irak er skilsmisse ugyldig under følgende betingelser:

- Dersom mannen uttrykker ønske om skilsmisse i sinne/affekt (han regnes da ikke som tilregnelig).
- Dersom skilsmissen skjer som resultat av tvang eller trusler.
- Dersom mannen er beruset.

9.2 KVINNERS MULIGHETER TIL Å OPPNÅ SKILSMISSE

Kvinner har ikke samme mulighet som menn til å oppnå skilsmisse. De kan ikke ytre *talaq* tre ganger overfor mannen og så gå til retten og forlange at skilsmissen blir registrert.

Kvinner kan imidlertid gå til familiedomstolen og søke om skilsmisse. Dommeren vil foreta undersøkelser for å vurdere hennes forespørsel. I realiteten vil ikke en kvinne gå til dette skrittet uten støtte fra egen familie. Hennes familie vil ta opp problemet

med mannen og hans familie. Uten en overenskomst innen egen familie, og helst med mannens familie er det vanskelig for kvinnen å søke om skilsmisse.

9.3 BETINGELSER FOR Å FÅ INNVILGET SKILSMISSE

Begge parter har rett til å søke om skilsmisse i følgende tilfeller (artikkel 40 i personstatusloven av 1959):

1. Dersom en av partene skader den andre eller et av barna på en slik alvorlig måte at videre samliv ikke er mulig. Rusavhengighet og spillegalskap faller inn under en slik form for skade.
2. Dersom en av partene er utro, inkludert homofilt seksuelt samvær.
3. Dersom ekteskapet ble inngått med en mindreårig uten dommerens godkjenning.
4. Dersom ekteskapskontrakten ble inngått ved tvang utenfor retten og ekteskapet var fullbyrdet.
5. Dersom mannen gifter seg med en annen kvinne uten rettens tillatelse.

Videre har begge parter rett til å søke om skilsmisse hvis det oppstår uenigheter mellom dem (artikkel 41). I slike tilfeller vil retten foreta undersøkelser for å finne ut av anklagene. Det utnevnes to meglere, helst en fra kvinnens familie og en fra mannens. Dersom ikke partene klarer å oppnevne meglere, skal retten gjøre dette. Dersom meglerne ikke klarer å forene paret igjen, skal meglerne gå til retten og formidle hvem de mener er ansvarlige for uenigheten. I tilfelle uenighet mellom meglerne, skal retten oppnevne en tredje megler.

Dersom retten ikke klarer å forene paret, og mannen nekter å godta skilsmisse, kan retten likevel vedta skilsmisse (separasjon).

Dersom skilsmisse vedtas og retten finner at det er kvinnen som er ansvarlig for bruddet, mister hun retten til den utsatte medgiften som normalt sett skal utbetales i tilfelle skilsmisse. Dette skjer uavhengig av om det var hun eller han som ønsket skilsmisse. Dersom kvinnen allerede hadde mottatt hele medgiften, må hun betale tilbake halvparten.

Dersom retten imidlertid finner at begge parter har skyld i skilsmissen, vil den utsatte medgiften deles mellom dem.

Ifølge personstatuslovens artikkel 43, kan en kvinne søke om skilsmisse i følgende tilfeller:

1. Dersom mannen sitter fengslet over en periode på tre år eller mer.
2. Dersom mannen har forlatt henne i minst to år uten legitim grunn selv om han forsørger henne.
3. Dersom mannen ikke fullfører ekteskapsinngåelsen med henne innen to år etter at ekteskapskontrakten ble inngått, så fremt ekteskapet ikke allerede er fullbyrdet. Ektemannens ønske om å gifte seg skal ikke aksepteres dersom han ikke har oppfylt kvinnens ekteskapelige rettigheter.
4. Dersom det viser seg at mannen er impotent.
5. Dersom mannen er infertil og kvinnen ikke har kunnet få barn med ham.

6. Dersom kvinnen oppdager at mannen har en ikke-kurerbar sykdom.
7. Dersom mannen ikke forsørger kona, og fortsatt ikke bruker penger på henne i løpet av en 60-dagers frist som retten har fastsatt.
8. Dersom det har vært umulig å få forsørgerbidrag fra mannen i hans fravær.
9. Dersom mannen ikke klarer å betale forsørgerbidrag etter en 60-dagers frist retten har satt.

En skilsmisse innvilget i henhold til betingelsene beskrevet ovenfor (artikkel 40, 41 og 43 i personstatusloven) er delvis ugjenkallelig, og partene kan ikke gifte seg på nytt igjen uten ny kontrakt (personstatusloven 1959, artikkel 45).

9.4 FRIVILLIG SKILSMISSE (KHUL)

I henhold til irakisk lov er det også en mulighet å få innvilget skilsmisse ved å be om *khul*. Dette er en form for skilsmisse som oftest initieres av kvinnen. Hun kan be om skilsmisse i bytte for økonomisk kompensasjon til mannen (personstatusloven 1959, artikkel 46).

I praksis er en slik ordning avhengig av at kvinnen har støtte fra sin egen familie. Om hun ikke har det, og likevel ønsker å søke om skilsmisse, risikerer hun å bli utsatt for et sterkt sosialt press fra familie og lokalsamfunnet, vold i hjemmet og ufordelaktig behandling i retten (Ahmed 2010).

9.5 REGISTRERING AV SKILSMISSE

Skilsmisse inngås rettslig ved dom i henhold til personstatusloven. Skilsmissen er ikke formelt gyldig i Irak før den er registrert i familiedomstolen. Dette på tross av at ekteskapet religiøst sett allerede er oppløst etter at mannen har ytret intensjonen om å skille seg tre ganger overfor ektefellen. Familiedomstolen utsteder en skilsmisseattest.

I henhold til religiøse lover kreves det ikke vitner for å inngå skilsmisse innen sunni-islam, men det kreves innenfor shia-islam (Salimi u.å., s 45).

9.6 REGISTRERING AV SKILSMISSE FOR IRAKERE BOSATT I UTLANDET

Irakere som blir skilt i utlandet kan få registrert skilsmissen ved folkeregisteret (Department of Civil Affairs i Nasjonalitetsdirektoratet) i hjemlandet ved hjelp av stedfortreder med fullmakt. For irakere bosatt i utlandet, er det vertslandets lover og regler for ekteskap og skilsmisse som gjelder, og derfor kreves det kun at ekteskap og skilsmisse registreres i Irak for å være gyldige der. Prosedyren er at man må få skilsmisseattesten bekreftet fra myndighetene i det landet skilsmissen er innvilget for deretter å få den attestert ved nærmeste irakiske ambassade. De attesterte skilsmisedokumentene sendes til Irak sammen med en fullmakt til en utvalgt person som kan være behjelpelig med å få skilsmissen registrert i folkeregisteret i Irak (e-post fra Iraks ambassade i Oslo 2010; Ministry of Foreign Affairs, Iraq u.å.).

10. REFERANSER

Skriftlige kilder

- Ahmed, H. (2010). *Women's Rights in the Middle East and North Africa 2010, Iraq*. New York: Freedom House. Tilgjengelig fra <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=384&key=255&parent=24&report=86> [lastet ned 24. mai 2011]
- An-Na'im, A.A. (red.) (2002). *Islamic Family Law in a changing world: A Global Resource Book*. London: Zed Books.
- Dahl, T. S. (1992). *Den muslimske familie*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Desai, E. (u.å.). *Niqah without parents' knowledge?* Central-Mosque. Tilgjengelig fra <http://www.central-mosque.com/fiqh/nikwhwali.htm> [lastet ned 24. mai 2011]
- Hjärpe, J. (red.) (2005). *99 spørsmål om islam*. Oslo: Humanist forlag.
- KAFA (2008, 28. april). *Guidelines for Women on Family Law*. Beirut: Kafa. Tilgjengelig fra <http://www.kafa.org.lb/studiesandPublications.aspx?code=2&category=3> [lastet ned 14. april 2011]
- Khader, N. (2004). *Ære og skam. Det islamiske familie- og livsmønster i Danmark og Mellemøsten*. København: Borgen.
- Library of Congress (1988). Iraq. Shia Islam. *Country Studies*. [s.l.]: Library of Congress. Tilgjengelig fra http://atheism.about.com/library/FAQs/islam/countries/bl_IraqIslamShia.htm [lastet ned 24. mai 2011]
- Migrationsverket (2009). *Irak – något om irakiska handlingar, folkbokföring och administration*. Norrköping: Migrationsverket. Tilgjengelig fra <http://www.migrationsverket.se/include/lifos/dokument/www/09062350.pdf> [lastet ned 29. april 2011]
- Ministry of Interior, Iraq (u.å.). *Civil Status Affairs Directorate*. Bagdad: Ministry of Interior. Tilgjengelig fra http://www.iraqnationality.gov.iq/civil_status_en.htm [lastet ned 29. april]
- Ministry of Foreign Affairs, Iraq (u.å.). *Marriage & divorce reg.* Bagdad: Ministry of Foreign Affairs. Tilgjengelig fra <http://www.mofa.gov.iq/eng/ConsularServices/default.aspx?sm=32> [lastet ned 30. mars 2011]
- Nasir, J. (1990). *The Islamic law of personal status*. London: Graham & Trotman ltd.
- [Personstatusloven] (1959). *Law Nr 188 of the year 1959 Iraqi Personal Status Law and Amendments*. Bagdad: The Sovereignty Council. Tilgjengelig via American Bar Association

http://apps.americanbar.org/rol/publications/iraq_personal_status_law_1959_english_translation.pdf [lastet ned 24. mai 2011]

- Salimi, F. (u.å.). *Til døden skiller oss ad. Ekteskap og skilsmisse i islamsk rettspraksis og norsk lovgivning*. Oslo: MiRA Resurssenter for innvandrere- og flyktningkvinner.
- Schacht, J. (1982). *An Introduction to Islamic Law*. Oxford: Clarendon Press
- Iraqi constitution (2005). Tilgjengelig via UNIraq http://www.uniraq.org/documents/iraqi_constitution.pdf [lastet ned 24. mai 2011]

Muntlige kilder

- Iraks ambassade i Oslo. E-post 22. november 2010.
- Suha al-Hassani, tidligere ansatt ved den norske ambassaden i Amman. Intervju i Sandvika, 1. mai 2011.